PATRI MANWEL MAGRI
1851-1907

Ta' Ġ. BEZZINA

Min kien Patri Manwel Magri? Din is-silta minn gazzetta ta' żmienu turina kemm dan il-Malti kien bniedem kbir, magħruf u maħbub minn kull-ħadd.

"The telegraphic announcement of Father E. Magri's death, which was speedily communicated to us, and through us given to the Public, produced a feeling of painful surprise in all the inhabitants of Malta."[1] Dil-kitba maqluba għall-Malti tfisser: l-aħħar tal-mewt ta' Patri Magri imwassla f'ma-lajr lilna bit-Telegraf u li aħna xandarna, ħasdet u mliet bin-niket lin-nies kollha ta' Malta.[1]

Tassew ried ikun bniedem li għamel il-ġid lil art twelidu u lil għajru biex il-gazzetti jħabbru l-mewt tiegħu b'mod partikulari. Ġurnal ieħor kiteb hekk: 'Father Magri was of those men whom their country can ill spare. He is mourned universally and deeply.'

Patri Magri twieled il-Belt Valletta fl-24 ta' Frar, 1851. Trawwam fit-tagħlim fl-iskola elementari u fil-Liċeo ta' l-istess Belt. Imħarreġ tajjeb f'dawn iż-żewġ skejjel, għadda għall-Università bit-tir li jistudja l-liġi u jilħaq avukat, meta għal għarrieda u mingħajr ħadd ma kien jissoponi fis-sena 1871 tħajjar isir reliġjuż. Ta' 20 sena daħal Ġeżwita.[2] Is-Sur Fons Marija Galea, ħabib tal-qalb ta' Patri Magri, kiteb hekk dwar il-ħajja tiegħu fil-kunvent: 'Fl-aħjar tiegħu, fuq ruħhu għall-aħħar, telaq id-dinja biex miġ-bur f'kunvent jagħmel il-ġid fid-dinja. Hutu l-Ġeżwiti jistgħu jixhdulna fuq il-ħajja tiegħu ta' qaddis, dejjem ħabrieki għall-ġid tal-erwieħ, bla ma qatt fittex lilu nnifsu, moħħu dejjem biex kieku lil Malta jġibha dejjem 'il quddiem.[3] Billi kien magħruf għall-għerf tiegħu huwa kien magħżul biex ikompli n-novizzjat tiegħu fl-Irlanda. Wara li temm b'suċċess in-novizzjat tiegħu f'Malta għamel kors tal-letteratura Latina u Taljana. Wara mill-ġdid reġa' kien ġie maħtur biex jintbagħat l-Ingilterra, Franza u Spanja fejn wettaq studju kbir ta' xjenzi, Filosofija u Teoloġija. Għaġeb ta' għerf kien maħ-tur mis-Superjuri tiegħu Professur tat-Teoloġija u għallem f'Għawdex, f'Malta, f'Kostantinopoli u f'Ruma. Żar ukoll il-Palestina u Ġerusalem. P. Magri rebaħ ħafna premjijiet kemm fil-Matrikola kif ukoll fl-eżami ta' Oxford, u għax kien daqshekk għaref huwa ġie maħtur eżaminatur tal-Università Irjali tagħna.

[1] *Daily Malta Chronicle* April 1907.
[2] *Daily Malta Chronicle* April 1907.
[3] *Kotba tal-Mogħdija taż-Żmien*, Nru. 63.

Fl-1902 kien jinsab imsiefer, iżda fl-istess sena fit-28 ta' Settembru għażluh, għax tassew kien jistħoqqlu, bħala Rettur tas-Seminarju ta' Għawdex minflok Patri Grech. Il-għażla ma setgħetx tkun aħjar għaliex Patri Manwel kien magħruf bħala wieħed mill-aqwa membri kemm għall-għerf kif ukoll għall-prudenza li qatt twieldu f'Malta. Bħala rettur kellu bosta okkażżjonijiet jagħmel ġid kbir lil Għawdex. Taħt il-ħarsien tiegħu, is-Seminarju tal-Ġiżwiti f'Għawdex xerred il-fama tiegħu barra, u bosta kienu l-istudenti barranin li bdew l-istudji tagħhom fih.

Bħala ħbieb tiegħu Patri Magri kellu lin-nies kbar kollha ta' Malta ta' dik il-ħabta fosthom Lord Grenfell u l-Eċċellenza tiegħu il-Gvernatur. Iżda l-akbar ħbieb tiegħu kienu l-kotba u l-poplu baxx taż-żewġ gżejjer li minn għandhom kien jiġbor l-Għerf bla miktub ta' Malta.

Fl-1906 Patri Magri ħalla r-Rettorat tas-Seminarju ta' Għawdex u s-Superjuri tiegħu bagħtuh bħala rettur fil-belt ta' Messina u minn hemm fil-bidu tar-Randan tal-1907 telaq għall-Afrika ta' Fuq biex jagħmel il-missjonijiet lill-Maltin imxerrda fi bliet diversi. Misjur bix-xogħol ma felaħx iżjed u nhar Ħamis ix-Xirka x'ħin kien sejjer iqaddes tagħtu għaxwa. Wara li irċieva l-vjatku fid-dar tan-neputija tiegħu stejqer xi ftit u ried jerġa' jmur iqarar, iżda ma dwar nofs il-lejl tal-Ġimgħa l-Kbira nhar id-29 ta' Marzu 1907 irċieva l-griżma u miet wara ftit.[4]

Dak inhar stess l-Eċċellenza tiegħu l-Arċisqof ta' Tunes, Monsinjur Combes, ġie mgħarraf b'telegramma lilu mibgħuta mill-Kurat ta' Sfaks l-Abbé Franswà Giudicelli bil-mewt ta' Patri Magri. Il-kolonja Anglo-Maltija ta' dik il-belt għal kbira simpatija li ħadet miegħu billi kien qed jagħmlilha il-konferenzi tar-Randan fil-Kattidral ta' hemm għoġobha tagħmillu funeral tassew kbir, bħala ħlas tal-ħidma tiegħu. Minbarra l-Abbé Giudicelli u l-Kappillani tal-irħula flimkien mal-kleru ħadu sehem fil-funeral il-konslijiet u r-appreżentanti tal-kolonji l-oħra u l-popolazzjoni Ewropea, Misilma u Lhudija. Il-Maltin, it-Taljani u l-Franċiżi marru bi ħgarhom warajh saċ-ċimiterju.[5]

Iżda Patri Magri ma kienx bniedem li jgħib hekk ħesrem minn wiċċ id-dinja. Ġismu ġie ibbalzmat u għeluq ix-xahar fit-30 ta' April fil-Kattidral ta' Sfaks saritlu quddiesa solenni u wara l-Libera l-viċi Parroku Patiniott żar iċ-ċimiterju u bierek il-fdal ta' dan il-patrijott Malti u fost ġemgħa kbira ta' nies, fosthom xi wħud minn niesu, ġie midfun hemmhekk.[6]

Patri Manwel Magri għab minn wiċċ id-dinja, ġismu ħalliena, iżda hu mhuwiex mejjet għalina, għax warajh ħallielna bosta tifkiriet ta' għerfu, u meta naqraw xi kitba jew nisimgħu xi taħdita folkloristika nemmnu li l-ispirtu ta' Patri Magri għadu jiġri fostna jħeġġeġ lilna ta' warajh biex nim-

[4] *Devot ta' Marija*, Mejju 1907.
[5] *Malta Tagħna*, April 1907.
[6] *Malta Tagħna*, April 1907.

xu wara l-passi tiegħu u nieħdu ħsieb inrawwmu is-siġra li huwa xettel u b'hekk niġbru bosta tagħrif dwar Malta u n-nies tagħha.

'Il-ħajja ta' bniedem hija qasira,' qal darba Patri Magri 'u dak li huwa jista' jitgħallem ma tulha kien ikun wisq ftit li kieku, biex ngħidu hekk, dan ma setax jiret dak li ħaddieħor għaraf u sab qablu. Dan il-wirt jinġabar f'kotba.' Patri Magri għaraf dan kellu u għax kien iħobb lil Malta u lil għajru ġabar dan il-għerf bla miktub u stampah f'kotba. Kif qal hu stess 'Hemm min iżommok is-sigħat b'ħalqek miftuħ tisimgħu jtenni dan il-għerf li biż-żmien kien qed jintilef.' Dak li qal hu ngħiduh aħna għalih. Jekk taqbad ktieb ta' Patri Magri kien liema kien għandek tibdieh u tispiċċah f'nifs wieħed u wara' terġa' taqrah biex ittiegħem il-benna u tixtarr il-ħlewwa tiegħu.

Patri Magri ġabar l-intietef li jgħid il-poplu, dammhom flimkien bħal kieku ġawhar f'ħannieqa u ħallihomna warajh biex nitpaxxew bil-ġmiel tagħhom. Għall-kitba sabiħa u meqjusa ta' Patri Magri il-Professur Saydon kiteb hekk:

Xejra oħra ħadet il-kitba f'idejn Patri Manwel Magri ġeżwita, imdaħħal il-ġewwa bħal Bellanti u Tagliaferro fit-tagħrif ta' Malta qadima, kittieb ħlejju tal-għerf bla miktub tal-Maltin. Min ma jafhomx il-ħrejjef li b'dehen u b'sabar kbir ġema' minn fomm ix-xjuħ, qabbilhom bejniethom, xebbahhom mal-ħrejjef qodma ta' ġnus oħra biex jagħsar minnhom it-twemmin, id-drawwiet, il-fehmiet ta' missierijietna? Qrajniehom meta konna żgħar, emminniehom u stagħġibna. Imma l-lum li kbirna, aktar mill-ġrajja tagħhom għaġġieba tgħaxxaqna l-libsa li biha huma miksijin. Fl-ebda kitba oħra ma ntiegħmu dik il-benna li ntiegħmu fil-ħrejjef ta' Magri. Ħaddieħor imdorri b'kitba aktar misluta fil-qagħda tagħha, aktar imżewqa fit-taqsim u fit-tirkib tagħha, aktar imleħħna fid-daqqa tal-kliem, għandu mnejn jitmeżmeż mill-kitba ta' Magri, li l-irbit sfiq tal-kliem jagħtiha bixra waħda u daqqa waħda. Iżda dan hu stil tal-ħrejjef għeri minn kull żina, imma qawwi u sabiħ. Aqra f'ilsienha ħrafa Għarbija, aqra f'ilsienha ġrajja mill-kotba Mqaddsa u inti tħoss tidwi fihom il-ħrafa Maltija. Dan hu l-ogħla tifħir tal-kitba ta' Magri, li għaraf iżomm sħiħa u safja s-sura ewlenija tal-ħrafa Maltija kif ħarġet minn fomm missierijietna.'

U aħna ma' dan it-tifħir għall-kitba ta' Magri ngħidu biss dan: Qatt ħadd qablu, qatt ħadd warajh għad ma rnexxielu jtertaq il-qoxra tal-Malti u hekk meħlus minn kull xkiel barrani, jikteb bl-istess xeħta li kienu jitkellmu missierijietna.

'Illum' kiteb darba Patri Magri, 'l-għorrief tad-dinja jfittxu bi kbira ħeġġa l-ħrejjef u taqbil li jgħid il-poplu għax minnhom tista' tagħsar bosta ħwejjeġ fuq żmenijiet imgħoddija'. Dan kien il-għan ta' Patri Magri, li minn għidut il-poplu tagħna jiġbor l-għerf bla miktub, ifisser, jagħtih il-ħajja u f'kelma waħda jsawwru fi ġrajja.

Lil Patri Magri ma nsejħulux il-bennej tal-folklore Malti iżda n-naġġar, għaliex bil-ħidma tiegħu il-ġabra tal-għerf bla miktub bdiet tieħu s-sura u l-għamla tagħha. Kien hu li qanqal mill-barriera l-imgħallem mill-imgħallmin il-qnaten sa żmien mistura, ġarrhom, naġarhom, naqqaxhom u sawwarhom f'pedestall setgħani lest sabiex dawk ta' warajh fuq dan il-pedistall jerfgħu u jqiegħdu f'post xieraq il-folklore Malti u dan il-pedistall ma twarrabx għaliex f'dan iż-żmien, bil-ħila ta' strumenti moderni, il-poplu sar jaf b'dan il-pedistall u sar jaf ukoll li xi wħud b'sagrificċju kbir tagħhom qegħdin ilestu l-istatwa għal fuq dan il-pedistall tal-folklore.

Il-kitba ta' Patri Manwel Magri nsibuha stampata fis-sensiela ta' kotba tal-Mogħdija taż-Żmien li kienu joħorġu ħamsin sena ilu, x'aktarx taqsima wara kull ktieb. Fl-1902 ħareġ żewġ kotba ta' *Ħrejjef Missierijietna*, fl-1900 *X'Igħid il-Malti*, fl-1904 *Missierijietna u L-Ġganti*, fl-1905 *Id-Dinja ta' Taħt.*

Min ma qarax dawn il-kotba ta' Patri Magri għandu jagħmel ħiltu biex jaqrahom għax, kif qal huwa stess f'daħla ta' ktieb minnhom:

> Jekk ma tafx ħrafet pajjiżek,
> ħrafet min taf, ħrafet qaddisek?

Kemm Patri Magri kien iħobb "il-Malta u l-Malti nisiltuh minn dan il-kliem tiegħu stess: Jixraq li (dawn il-ħrejjef) jidhru għall-ewwel darba bil-Malti, l-ewwelnett għax Maltin, it-tieni għax meta ġġibhom b'ilsien ieħor jitilfu wisq mill-ħlewwa u l-benna tagħhom, it-tielet f'imħabba dawk li jħobbu jaqraw bil-lsien tagħna. Kull min itiegħem jew ikassat l-Ilsien tagħna,' qal darb'oħra Patri Magri 'jibqa' mistagħġeb bil-għerf u l-ġmiel tal-kliem li għandna.'

U li kieku il-mewt ma laħqitx ħasditu kellu bosta xogħolijiet oħra x'jagħtina, fosthom *Aħlef li tgħid is-Sewwa, Ħrejjef Missierijietna, Għerf bla miktub tal-Maltin, Ġrajja ta' Malta, Tifsir fuq il-Għanja tal-Għarusa tal-Mosta u X'qalgħet Bibja Perpetwa qabel Mewtha.*

Iżda lil Patri Magri mhux il-folklore biss jagħmlu bniedem kbir, iżda anke l-Arkeoloġija. Kien huwa l-ewwel fost il-Maltin li beda jiġbor il-biċċiet tal-fuħħar imħallta mal-ħamrija fl-inħawi tat-tempji tagħna ta' Żmien il-Ħaġar u jikklassifikahom skond id-disinji minquxa fuqhom u wara li kien igħarbel dawn id-disinji kien igħarraf li t-tali post kien mgħammar fit-tali żmenijiet.